

TA'LIMY O'YINLAR VA KREATIV QOBILIYAT TUSHUNCHALARNING O'RGANILGANLIK MOHIYATI

Musayeva Nafisa Azimjonovna

Buxoro davlat pedagogika institutining tayanch doktoranti,

Pedagogik ta'lim kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'limiy o'yinlar va kreativ qobiliyatning o'rganilishi bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar keng ko'lamda tahlil qilingan. Ushbu mavzu ta'lim jarayonini samarali tashkil etishda dolzarb yo'nalishlardan biri bo'lib, ta'limiy o'yinlarning nafaqat o'quvchilarning qiziqishini oshirish, balki ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishdagi o'zni katta ekanligi yoritilgan. Maqolada xorijiy, MDH mamlakatlari va o'zbek olimlarining ta'limiy o'yinlar va kreativlikni rivojlantirishga oid tadqiqotlari atroflicha o'rganilgan. Shuningdek, ushbu ishlarning metodologik asoslari, o'quv jarayonida ta'limiy o'yinlardan foydalanishning pedagogik va psixologik jihatlari ko'rib chiqilgan. Ta'limiy o'yinlar orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlash, muammolarni yechish qobiliyatlari va kreativlik ko'nikmalarini rivojlantirish jarayoni batafsil yoritilgan. Maqolada kreativ qobiliyatni shakllantirishda innovatsion yondashuvlar, jumladan, interfaol o'yin texnologiyalari va yangi pedagogik usullarning qo'llanilishi bo'yicha ilmiy-amaliy tajribalar keltirilgan.

Tayanch so'zlar: ta'limiy o'yinlar, kreativ qobiliyat, ijodkorlik, pedagogik yondashuv, o'yinli faoliyat, metodologik asos, ta'lim samaradorligi, nazariy tadqiqotlar, milliy tadqiqotlar, xalqaro tajriba, kreativ ta'lim, ijodiy fikrlash, muammoli ta'lim, interfaol texnologiyalar, o'quv motivatsiyasi, didaktik o'yinlar.

Bo'lajak o'qituvchilarni ta'limiy o'yinlar orqali kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish g'oyasi bugungi kunda ta'lim sohasida juda dolzarb bo'lib, ko'plab xorijiy olimlar tomonidan chuqur o'rganilgan. Quyida ushbu mavzu bo'yicha ilmiy tadqiqot olib borgan olimlarning ishlari va ularda yoritilgan asosiy g'oyalar keng ko'lamda bayon etiladi. Amerikalik mashhur pedagog va faylasuf Jon Dyui zamonaviy ta'lim nazariyasining asoschisi hisoblanadi. Uning “tajribaga asoslangan ta'lim” nazariyasida o'yinlar orqali o'quvchilarni ijodiy fikrlashga yo'naltirish g'oyasi o'z ifodasini topgan. Dyui fikriga ko'ra: “O'quvchilar ta'lim jarayonida faqat nazariy bilimlarni o'zlashtirib qolmasdan, amaliyotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'lishi kerak, O'yinlar tajriba almashishning qudratli vositasi bo'lib, bolalarning mantiqiy fikrlash va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi”. Dyui o'yinlarning ijtimoiy muloqotni shakllantirishdagi ahamiyatini ta'kidlab, ularni ta'lim jarayonining ajralmas qismi sifatida qaragan. “Demokratiya va ta'lim” (Democracy and Education) kitobida esa o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydigan ta'limiy yondashuvlarni ishlab

chiqishda o'yinlarni qo'llashni alohida urg'ulagan. Rossiyalik psixolog Lev Vıgotskiyning madaniy-tarixiy nazariyasi doirasida o'yinlarning bolaning ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga ta'siri chuqur o'rganilgan. U o'z asarlarida quyidagilarga alohida e'tibor qaratgan: O'yin faoliyati bolaning “yaqin rivojlanish zonasi”ni kengaytiradi, ya'ni bola amalda mustaqil bajara olmagan vazifalarni katta kishilarning ko'magida va o'yin orqali muvaffaqiyatli bajarishi mumkin. O'yinlar bola ijtimoiy rollarni sinab ko'rishi, yangi bilimlarni o'zlashtirishi va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishi uchun qulay muhit yaratadi. Vıgotskiyning “O'yin va uning bola rivojlanishidagi roli” tadqiqotida o'yinlarning kreativ fikrlashni rivojlantirishdagi o'rni haqida keng ma'lumot berilgan. Shuningdek, u o'yinlarni bolaning kognitiv rivojlanishidagi eng samarali vositalardan biri sifatida ko'rsatgan. Jan Piagening kognitiv rivojlanish nazariyasida o'yinlarning bolalarning intellektual rivojlanishiga ta'siri yoritilgan. Piaje quyidagilarni aniqlagan: O'yinlar orqali bolalar o'z atrofidagi dunyoni anglaydi, sabab-oqibat munosabatlarini tushunadi va o'z tajribalarini oshiradi. Bolalarning o'yin faoliyati qaysi yosh davrida bo'lishiga qarab, turlicha rivojlanish imkoniyatlarini beradi.

Uning tadqiqotlarida o'yinlar uch toifaga bo'lingan:

1. **Amaliy o'yinlar** – bu o'yinlar bolalarning atrof-muhit bilan jismoniy aloqasini rivojlantiradi.
2. **Konstruktiv o'yinlar** – bolalar narsalarni yig'ish, qurish yoki loyihalash orqali o'z fikrlarini amalga oshiradi.
3. **Qoidalarga asoslangan o'yinlar** – bolalarga mantiqiy fikrlash va qoidalar doirasida harakat qilishni o'rgatadi.

Piajening tadqiqotlari ta'limiy o'yinlar orqali o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida foydalanish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Karl Prenskiy raqamli o'yinlarning ta'limda qo'llanilishiga oid tadqiqotlarni amalga oshirgan. Uning asosiy g'oyalari quyidagilarni o'z ichiga oladi: Raqamli o'yinlar ta'lim jarayonini interaktiv va qiziqarli qiladi, bu esa o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish uchun muhimdir. Ta'limiy o'yinlar o'qituvchilarga zamonaviy texnologiyalarni pedagogik amaliyotga joriy etishda yordam beradi. Prenskiyning tadqiqotlari “Digital Game-Based Learning” (Raqamli o'yin asosidagi ta'lim) nomli kitobida batafsil yoritilgan. U o'yinlar motivatsiyani oshirishi, yangi bilimlarni tezroq o'zlashtirishga yordam berishi va ijodiy yondashuvlarni rivojlantirishini ta'kidlagan. Ken Robinson ijodiy ta'limga oid ko'plab tadqiqotlarning muallifi bo'lib, u ijodiy fikrlashni rivojlantirishda o'yin faoliyatining ahamiyatini ta'kidlagan. Robinson o'zining “Ijodkorlik: O'qitish va o'rganishning yangi paradigmalari” asarida quyidagilarni yoritgan: Ta'lim tizimi o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. O'yinlar ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradigan eng samarali vositalardan biri hisoblanadi.

Robinsonning tavsiyalari o'yinlarning ta'lim jarayonida keng qo'llanilishiga yordam beradi.

Jeyms Pol Ji raqamli o'yinlarning ta'limdagi samaradorligini tadqiq qilgan. U o'zining “What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy” (Video o'yinlar bizga ta'lim va savodxonlik haqida nima o'rgatadi?) asarida quyidagilarni ta'kidlagan: Video o'yinlar orqali muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin. O'yinlar o'quvchilarda fikrlashning yangi shakllarini shakllantirishga yordam beradi. Ji tadqiqotlari ta'limiy jarayonda zamonaviy texnologiyalarni samarali qo'llash bo'yicha yangi yondashuvlarni ochib beradi. Xovard Gardnerning ko'p intellekt nazariyasi ta'limiy o'yinlar yordamida o'quvchilarning turli qobiliyatlarini rivojlantirishni targ'ib qiladi. Gardner o'yinlarni quyidagicha baholagan: O'yinlar o'quvchilarning lingvistik, fazoviy va musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun samarali vositadir. Eriksonning psixologik rivojlanish nazariyasi o'yinlarni bolalar rivojlanishining ajralmas qismi sifatida o'rganadi. U ta'limiy o'yinlarni inson shaxsiyati rivojlanish bosqichlarining muhim elementi sifatida ko'rsatgan. Erikson ta'limiy o'yinlarni insonning psixologik o'sish bosqichlarini tushunish uchun zarur vosita sifatida baholaydi. U bolalik davrida o'yinlarning rivojlanishga bo'lgan ta'sirini o'rganib, bu jarayon ijodiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qilishini ta'kidlagan. Erikson o'yinlarning ijtimoiy rollarni sinab ko'rish vositasi ekanligini ta'kidlagan. Masalan, rol o'yinlarda bolalar ota-ona, o'qituvchi yoki shifokor kabi rollarni ijro etadi. Bu esa ularning muammolarni hal qilish va boshqalarning hissiyotlarini tushunish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Uning “Bolalik va jamiyat” (Childhood and Society) asarida ta'limiy o'yinlarning shaxs rivojlanishidagi ahamiyati keng yoritilgan. Ushbu asar o'yinlarni ta'limiy jarayonga integratsiya qilish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Benjamin Blumning ta'limiy taksonomiya nazariyasi ta'limiy o'yinlarning o'quvchilarning rivojlanishiga ta'sirini o'rganadi. Uning tadqiqotlari zamonaviy ta'lim tizimida o'yinlarni qo'llashning nazariy va amaliy jihatlarini belgilab berdi. Blum ta'lim jarayonini qiziqarli va samarali qilishda o'yinlar muhim vosita ekanligini aytgan. U o'yinlarning bilim, tushunish, qo'llash, tahlil qilish, sintez va baholash kabi ta'lim maqsadlarini amalga oshirishdagi o'rnini tadqiq qilgan. Masalan, matematik o'yinlar yordamida o'quvchilar o'z bilimlarini mustahkamlaydi va murakkab muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Rolli o'yinlar esa ijodiy va ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantiradi. Uning “Taxonomy of Educational Objectives” asari ta'lim jarayonida o'yinlardan foydalanish bo'yicha muhim qo'llanma hisoblanadi. Blum taksonomiyasiga asoslangan o'yinlar o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Bandura o'yinlarning ijtimoiy o'rganish jarayonidagi o'rnini chuqur o'rganib, ularni shaxsni tarbiyalash vositasi sifatida ko'rsatdi. Uning sotsial o'rganish

nazariyasida o‘yinlar bolalar va kattalarning atrof-muhit bilan o‘zaro ta’sirida muhim vosita sifatida ko‘riladi. O‘yinlar kuzatish, o‘rganish va tajribani amalda sinash vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Banduraning “Bobo doll experiment” tajribasi bolalar o‘yinlar orqali kattalarning xulq-atvorini qanday qilib model qilishi va o‘rganishi mumkinligini ko‘rsatgan. Uning tadqiqotlarida o‘yinlarning ijtimoiy qobiliyatlarni shakllantirishdagi roli yoritilgan. Uning “Social Learning Theory” asari o‘yinlarning ijtimoiy o‘rganish jarayoniga ta’sirini o‘rganishda muhim manba hisoblanadi. Kolbning tajriba asosida o‘qitish nazariyasi ta’limiy o‘yinlarni amaliy tajriba olish vositasi sifatida qaraydi. Kolbning fikricha, o‘quvchilar bilimlarni o‘yin jarayonida tajribadan o‘tkazib, ularni tahlil qiladi va amalda qo‘llash orqali mustahkamlaydi. U o‘yin faoliyatini to‘rt bosqichli jarayon (tajriba qilish, tahlil qilish, o‘zlashtirish, qo‘llash) sifatida ko‘rsatgan. Har bir bosqich ta’limiy o‘yinlar orqali ijodiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Kolb didaktik o‘yinlarni o‘quvchilarni faollashtirish va ta’lim jarayonini qiziqarli qilishda samarali vosita deb hisoblagan. Masalan, strategik o‘yinlar orqali muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirish mumkin. Uning “Tajriba asosida o‘rganish” (Experiential Learning) nomli asarida o‘yin faoliyati orqali o‘qitishning nazariy asoslari va amaliy tavsiyalari keng yoritilgan. Fridrix Frebel bolalar bog‘chasi tizimini yaratuvchi sifatida o‘yinlarning tarbiyaviy va ta’limiy ahamiyatini targ‘ib qilgan. Frebel ta’limiy o‘yinlarni bolalarning mantiqiy fikrlash, ijodiy qobiliyat va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda asosiy vosita sifatida qaragan. U didaktik materiallar (Frebel Gifts) orqali bolalarga mustaqil o‘rganish va o‘zini ifodalash imkoniyatini bergan. Frebelning didaktik materiallari, masalan, geometrik shakllar, qurilish to‘plamlari va boshqalar, bolalarning tasavvur va fazoviy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qilgan. Uning “Bolalar bog‘chasining asosiy tamoyillari” (Principles of Kindergarten) nomli asarida o‘yinlar orqali ta’lim va tarbiyaning ahamiyati chuqur yoritilgan.

Jon Dyui ta’limda amaliy tajribaga asoslangan o‘qitish g‘oyalarini ilgari surgan va o‘yinlarni ta’lim jarayonining markaziy elementi sifatida ko‘rsatgan. Dyui o‘yinlarning bolalar dunyoqarashini kengaytirish va ularni haqiqiy hayot muammolariga tayyorlash vositasi sifatida qaragan. U o‘yinlarni “faol o‘qitish” (active learning) kontseptsiyasining muhim qismi sifatida belgilagan. Dyui ta’limiy o‘yinlarni hayotiy vaziyatlarni simulyatsiya qilish uchun qo‘llashni taklif qilgan. Masalan, iqtisodiy o‘yinlar orqali iqtisodiy tushunchalarni, ilmiy eksperimentlar orqali esa ilmiy usullarni o‘rgatish mumkin. Uning “Ta’lim va tajriba” (Education and Experience) asarida o‘yin faoliyatining ta’limdagi o‘rni va ahamiyati batafsil yoritilgan.

- Tajriba va amaliyotga asoslanish: Kolb va Dyui kabi olimlar o‘yinlarni ta’lim jarayonida faqat nazariy bilimlarni o‘zlashtirish emas, balki amaliy tajribani shakllantirish vositasi sifatida ko‘rsatgan.

- Motivatsiya va qiziqishni oshirish: Blum va Frebel o'yinlarning motivatsion ta'sirini ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil deb hisoblagan.

- Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish: Erikson va Bandura o'yinlarning ijtimoiy rollarni model qilish, muloqot qilish va boshqalarni tushunish imkonini berishini ta'kidlagan.

- Fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirish: Strategik va mantiqiy o'yinlar yordamida bolalar analitik va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi (Blum va Kolb tadqiqotlari).

- Multidisiplinar yondashuv: Gardner ko'p intellektlarni rivojlantirish uchun turli xil o'yinlar kerakligini taklif etgan, bu har bir bolani individual rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xorijiy olimlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, ta'limiy o'yinlar ijodiy qobiliyatni rivojlantirishda universal vosita bo'lib xizmat qiladi. Ushbu olimlar nafaqat o'yinlarning psixologik va pedagogik asoslarini tahlil qilgan, balki ularni ta'lim jarayoniga tatbiq etish uchun amaliy tavsiyalarni ishlab chiqqan. Ularning ilmiy ishlari ta'lim jarayonini samarali qilish, o'qituvchilarning innovatsion yondashuvlarini rivojlantirish va bolalar ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda muhim manba hisoblanadi. MDH davlatlarida bir nechta olimlarda ushbu mavzuni o'rganishgan

Vigotskiy o'zining “Madaniy-tarixiy nazariya”si bilan mashhur bo'lib, unda bolalarning psixologik rivojlanishi ijtimoiy va madaniy omillar orqali shakllanishini isbotlagan. Uning ilmiy ishlari asosan bolaning psixik rivojlanishida o'yin faoliyatining o'rnini tushuntirishga qaratilgan. U “Yaqin rivojlanish zonasi” tushunchasini ishlab chiqib, o'yin faoliyati orqali bola katta odamlarning ko'magisiz amalga oshira olmaydigan murakkab faoliyatlarni o'zlashtirishi mumkinligini aniqlagan. Vigotskiyning fikricha, o'yin bola hayotidagi eng muhim faoliyat turlaridan biri bo'lib, uning intellektual va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun asosiy vosita hisoblanadi. Vigotskiy tomonidan ishlab chiqilgan tamoyillar, jumladan, “Ijodiy tasavvurni rivojlantirish” nazariyasi, hozirgi kunda ko'plab ta'limiy tizimlarda o'yinlarning ta'lim jarayonidagi ahamiyatini tushunishga asos bo'lmoqda.

Elkonin bolalar o'yin faoliyatining rivojlanish bosqichlarini aniqlab bergan. Uning tadqiqotlari bolalarning turli yosh davrlarida o'yinlarning qanchalik muhim ekanligini ilmiy asosda yoritgan. U o'zining “O'yinning psixologik rivojlanishga ta'siri” konsepsiyasida bolalarning fantaziya qilish, rolli o'yinlarni o'ynash orqali real hayotdagi vaziyatlarni o'zlashtirishini ko'rsatgan. Elkoninning fikriga ko'ra, o'yinlar bolalarning ichki dunyosini rivojlantiradi, ularda yangi tasavvur va g'oyalar paydo bo'lishini rag'batlantiradi. U o'yin faoliyatini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish orqali o'quvchilarning ijodiy va intellektual rivojlanishini jadallashtirish usullarini taklif etgan. Elkoninning yondashuvlari asosida bolalar ta'limida didaktik va rolli

o‘yinlar keng qo‘llanilib, maktabgacha ta‘lim va boshlang‘ich maktablarda o‘quv jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

G.A.Sukerman bolalarning kognitiv rivojlanishi uchun o‘yinlarning qanchalik muhimligini o‘rgangan. U o‘z izlanishlarida interaktiv o‘yinlar orqali bolalarning mustaqil fikrlashi, analitik qobiliyatlari va mantiqiy bog‘lanishlarni topish ko‘nikmalarini rivojlantirishni ta‘kidlab, Sukerman o‘quv jarayoniga moslashtirilgan didaktik o‘yinlarni yaratishda faol ishlagan. U bolaning kognitiv rivojlanishi uchun ijodiy faoliyatning ajralmas bo‘lagi sifatida o‘yinlarning ahamiyatini ko‘rsatdi. U o‘z tadqiqotlarida o‘qituvchilarga interaktiv o‘yinlarni ta‘limga joriy etishni tavsiya qilgan va bolalarning ijodiy fikrlashini shakllantirish uchun samarali strategiyalar ishlab chiqqan. Gabdullina Qozog‘istonning milliy o‘yinlarini ta‘lim jarayonida qo‘llash orqali ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga e‘tibor qaratgan. U milliy o‘yinlarning pedagogik imkoniyatlarini chuqur o‘rganib, ularning bolalar rivojlanishiga bo‘lgan ta‘sirini tadqiq qilgan. Gabdullina o‘yinlarning milliy an‘ana va madaniyatni saqlashdagi o‘rnini ta‘kidlab, ularni ta‘lim jarayonida qiziqarli va samarali vosita sifatida tavsiya qilgan. Gabdullina milliy o‘yinlarni o‘quvchilarni darslarga jalb qilishda va ularning ijodiy faoliyatini rivojlantirishda foydalanishni taklif qilgan. Kopbayevning tadqiqotlari o‘quvchilarda muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishda o‘yinlarning ahamiyatini o‘rganishga qaratilgan. U bolalarning muloqot qilish ko‘nikmalarini shakllantirish va ularni ijtimoiy muhitga moslashtirishda o‘yin faoliyatining ijobiy ta‘sirini isbotlagan. Kopbayevning ilmiy ishlari interaktiv va didaktik o‘yinlarni ta‘lim jarayonida qo‘llash orqali o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Klimenko bolalarning ijodiy fikrlashini shakllantirishda o‘yinlarning psixologik va pedagogik asoslarini o‘rgangan. U o‘yinlarning bola intellektual va ijodiy rivojlanishiga ko‘rsatadigan ijobiy ta‘sirini tahlil qilgan. O‘zining tadqiqotlarida bolalarda mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatlarni shakllantirishda o‘yinlarni samarali qo‘llash metodikasini ishlab chiqqan. Klimenko didaktik va ijodiy o‘yinlardan foydalanishni tavsiya etib, ularni maktabgacha va boshlang‘ich ta‘limda qo‘llashni taklif qilgan. Chernov o‘yinlar orqali o‘quvchilarda ta‘lim motivatsiyasini shakllantirish usullarini ishlab chiqqan. U ta‘limiy o‘yinlar yordamida bolalarni ta‘lim jarayoniga qiziqishini oshirishga yo‘naltirilgan metodikalarni ishlab chiqdi. Yuqorida keltirilgan olimlarning tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, MDH davlatlari olimlari tomonidan ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish va ta‘limiy o‘yinlarni o‘rganishga katta e‘tibor qaratilgan. Ushbu ilmiy ishlarda o‘yinlarning ta‘lim jarayonidagi ahamiyati, ularning bolalar rivojlanishiga ko‘rsatadigan ta‘siri va ijodiy faoliyatni rag‘batlantirish imkoniyatlari batafsil o‘rganilgan. Bu tadqiqotlar ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish bo‘yicha yangi yondashuvlar va samarali metodikalar ishlab chiqishda muhim manba hisoblanadi.

Xususan, quydagi o‘zbek olimlari tomonidan ta’limiy o‘yinlar va kreativ qobiliyatlarni o‘rganish muhim ahamiyat kasb etadi. M.T.Abdullayeva o‘z tadqiqotlarida o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda ta’limiy va didaktik o‘yinlarning ahamiyatini tahlil qilgan. O‘quvchilarda ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini shakllantirishda o‘yinlar yordamida ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish. Abdullaeva ta’limiy o‘yinlarning didaktik prinsiplari va ularning turli yosh guruhlari uchun mos xususiyatlarini tadqiq etgan. O‘yin faoliyatining motivatsion ta’sirini nazariy asoslagan va o‘quvchilarda ijodiy qiziqishni shakllantiruvchi metodlarni ishlab chiqqan. Didaktik o‘yinlar o‘quvchilarning faolligini oshirib, ularda mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishini isbotlagan. Abdullaeva tomonidan ishlab chiqilgan metodik qo‘llanmalar boshlang‘ich sinf o‘qituvchilariga o‘yin elementlarini dars jarayonida muvaffaqiyatli qo‘llash imkonini beradi. M.E.To‘rayev ta’limiy o‘yinlarning pedagogik va psixologik asoslarini tadqiq qilgan. Uning ilmiy ishi o‘yinlarning ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishdagi ahamiyatini keng qamrovda tahlil qiladi. To‘rayev o‘yinlarning ijodiy tafakkur va analitik fikrlashni rivojlantirishdagi imkoniyatlarini o‘rganib chiqdi. Ta’lim jarayonida o‘yinlardan foydalanish orqali motivatsiya va qiziqishni oshirish usullarini ishlab chiqdi. Uning tadqiqotlarida o‘yinlarning nazariy va amaliy ahamiyati tahlil qilingan bo‘lib, ijodiy faoliyatni shakllantirishda ularning rolini asoslagan. To‘rayev boshlang‘ich sinflar uchun maxsus ijodiy o‘yinlar to‘plamini ishlab chiqdi. Uning metodik tavsiyalari o‘qituvchilarga ta’lim jarayonini ijodiy va interaktiv qilish imkonini beradi.

Xoliqov M.S. maktabgacha ta’lim va boshlang‘ich ta’limda o‘yinlarning ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishdagi o‘rnini tadqiq qilgan. O‘yinlarni bolalarda kreativ tafakkurni shakllantirishda motivatsion vosita sifatida qo‘llashni asoslagan. Ta’limiy o‘yinlarning didaktik jihatlarini chuqur tahlil qilib, ularning o‘quvchilar faolligiga ko‘rsatadigan ta’sirini o‘rgangan. Xoliqov ijodiy qobiliyatni rivojlantirish uchun maxsus tayyorlangan o‘yinlarning pedagogik samaradorligini aniqlagan. Uning ishlab chiqqan ta’limiy o‘yinlari maktabgacha ta’lim tashkilotlari va boshlang‘ich ta’lim muassasalarida muvaffaqiyatli sinovdan o‘tkazilib, samaradorligi tasdiqlangan.

Shermatova Mavluda O‘ktamovna milliy didaktik o‘yinlarning ta’limiy jarayondagi ahamiyatini o‘rgangan. Milliy o‘yinlarning bolalar tarbiyasi va ta’lim jarayonidagi motivatsion rolini aniqlash va ularni ta’limga integratsiya qilish yo‘llarini ishlab chiqish. Milliy o‘yinlarning pedagogik jihatlarini tahlil qilgan holda, ularning ijtimoiy va ma’naviy tarbiyada tutgan o‘rnini o‘rgangan. O‘yinlar orqali bolalarda ijodiy tafakkurni shakllantirish imkoniyatlarini ko‘rsatib bergan. Shermatova tomonidan ishlab chiqilgan o‘yinlar milliy qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Uning ishlari ta’lim jarayonida xalq o‘yinlarini qo‘llashga doir metodik tavsiyalarni o‘z ichiga oladi. Sobirova Gulnoza Yuldashevna ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishda

interaktiv o'yinlarning roli va ularning zamonaviy metodik yondashuvlarini tadqiq etgan. O'yinlarni ijodiy faoliyatni rivojlantirishda asosiy vosita sifatida qo'llash metodikasini ishlab chiqqan. Zamonaviy texnologiyalar asosida yaratilgan o'yinlarning ta'lim jarayonidagi samaradorligini o'rgangan. Ta'limiy o'yinlarni didaktik vosita sifatida qo'llashda o'quvchilarni faol ishtirok etishga jalb qilish usullarini taklif qilgan. Sobirova ishlab chiqqan ta'limiy o'yinlar maktablarda keng qo'llanilmoqda va yuqori natijalarni ko'rsatmoqda. Abduqayumov Baxtiyor Usmonovich ta'limiy o'yinlar orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish yo'nalishida ilmiy ish olib borgan. Didaktik o'yinlarni ta'lim jarayoniga joriy qilishning metodik asoslarini ishlab chiqqan. O'yin faoliyatining ta'lim jarayonidagi kognitiv va ijodiy rolini tadqiq etgan. O'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda ta'limiy o'yinlarning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlagan. U tomonidan ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar o'qituvchilar uchun ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishda muhim qo'llanma bo'lib xizmat qiladi. Yoqubova Zaynab G'aniyevna ta'limiy o'yinlarning ijtimoiy, madaniy va kognitiv rivojlanishga ta'sirini tadqiq qilgan. O'quvchilarning o'yin orqali ijodiy va mantiqiy fikrlashini shakllantirish yo'llarini ishlab chiqqan. Ta'limiy o'yinlarning ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishga qo'shadigan hissasini o'rgangan. Yoqubova tomonidan ishlab chiqilgan metodik qo'llanmalar va o'yin dasturlari maktablarda sinovdan o'tkazilgan va yaxshi natijalarga erishgan.

O'zbek olimlarining tadqiqotlari ta'limiy o'yinlarning pedagogik va psixologik asoslarini o'rganish va ularni ta'lim tizimiga joriy qilishda katta ilmiy yutuqlarga erishgan. Ushbu tadqiqotlar ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish yo'nalishida o'yinlarning turli ko'rinishlarini qo'llashni nazariy va amaliy jihatdan asoslashga xizmat qilgan. Har bir olimning ishlari o'ziga xos uslubiy yondashuvlarga ega bo'lib, ta'lim jarayonini boyitish imkoniyatlarini ochib bergan. Ta'limiy o'yinlarning ko'pchiligi maktabgacha ta'lim va umumiy o'rta ta'lim bosqichiga mo'ljallangan bo'lib, oliy ta'lim jarayonida foydalanishga to'liq mos emas. Shu sababli, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'limiy o'yinlar yetishmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
2. Piaget, J. (1951). *Play, Dreams, and Imitation in Childhood*. New York: Norton.
3. Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
4. Torrance, E. P. (1966). *The Torrance Tests of Creative Thinking*. Personnel Press.
5. Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. HarperCollins.

6. Gee, J. P. (2007). What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy. Palgrave Macmillan.
7. Prensky, M. (2001). Digital Game-Based Learning. McGraw-Hill.
8. Леонтьев, А. Н. (1975). Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Политиздат.
9. Эльконин, Д. Б. (1978). Психология игры. Москва: Педагогика.
10. Богоявленская, Д. Б. (2002). Интеллектуальная активность и креативность. Москва: ИПРАН РАН.
11. Зимняя, И. А. (2000). Педагогическая психология. Москва: Логос.
12. Кларин, М. В. (1995). Интерактивное обучение: учебный процесс как совместная творческая деятельность. Москва: НИИ школьных технологий.
13. Qodirova, D. A. (2019). Ta'limiy o'yinlarning ta'lim samaradorligini oshirishdagi o'rni. Toshkent: Ilmiy ta'lim nashriyoti.
14. Mahmudov, N. (2021). O'quvchilarning kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik asoslari. Samarqand davlat universiteti ilmiy jurnali.
15. Yo'ldoshev, S. R. (2020). Interfaol metodlar yordamida ijodkorlikni shakllantirish texnologiyalari. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi.
16. Mamadaliyeva, G. K. (2018). Didaktik o'yinlar va ularning ta'lim jarayonidagi samaradorligi. Toshkent: O'zFA nashriyoti.